

## Erciş Tekler Mahallesi Mezarlığı'nda Bulunan Karakoyunlu Dönemi Mezar Taşları

 YUSUF ÇETİN<sup>a</sup>  EVREN BİNGÖL<sup>b</sup>

Geliş Tarihi: 18.03.2020 | Kabul Tarihi: 21.07.2020

**Öz:** Türkistan'da boylar halinde yaşayan ve Moğol istilaları sonucunda Anadolu'ya göç eden Barani veya Baranlı gibi boylar, XIV. yüzyılın ikinci yarısında Bayram Hoca önderliğinde bir araya gelerek Karakoyunlu Devleti'ni kurmuşlardır. Bir asırdan fazla tarih sahnesinde kalan ve devletlerini kurdukları coğrafyanın Türk yurdu olarak kalması hususunda önemli rol oynayan Karakoyunlular için Erciş büyük önem arz etmektedir. Hâkim oldukları coğrafyada önemli faaliyetler gerçekleştirdiği gibi ilk başkentleri Erciş olması münasebetiyle siyasi faaliyetlerini burada yoğunlaştıran Karakoyunlular, şehrin imarına da büyük önem vermişlerdir. Bugün ilçenin birçok noktasında bulunan ve yok olmaya yüz tutmuş bu eserler bir yandan dönemin tarihine ışık tutarken diğer yandan Karakoyunluların sınırsal alanda geldikleri nokta ile bölgedeki kültürel mirasın etkileşimi ve gelişimine katkıları hakkında önemli bilgiler sunmaktadır. Erciş ve çevresinde Karakoyunlu dönemine ait kültür varlıklarının önemli bir kolunu tarihi mezarlıklar ve mezar taşları oluşturmaktadır. Bu mezarlıklardan birisi de içinde Karakoyunlu dönemi mezar taşı geleneklerini yansıtan özgün form ve süslemelere sahip mezar taşlarının bulunduğu Tekler Mahallesi Mezarlığı'dır.

**Anahtar Kelimeler:** Karakoyunlu, mezarlık, mezar taşı, Erciş, Tekler Mahallesi.

<sup>a</sup> İğd Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi, Güzel Sanatlar Eğitimi Bölümü  
yusufcetin04@hotmail.com

<sup>b</sup> Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi, SBE, Tarih Programı

---

## Erciş Tekler Neighborhood Cemetery Graved Stones of Karakoyunlu Period

**Abstract:** This research was performed with the purpose to reveal the effect of socio-demographic characteristics on attitudes of old individuals by determining satisfaction levels regarding the environment of old individuals. 250 old individuals living in the Bucak District of Burdur Province were reached out as part of this study. Participants were subjected to Aging-in-Place Scale with the data form which measures the socio-demographic characteristics. "Aging in Place Scale" developed by Kalinkara and Kapıkıran (2017) consists of 15 items and 3 factors (perceived social support, physical ability and obtainable social support). In the analysis of the data, t and ANOVA tests were used to be able to analyze the situation of scale points being different in accordance with the socio-demographic characteristics.

**Keywords:** Karakoyunlu, cemetery, grabstone, Erciş, Tekler Neighborhood.

## Giriş

Anadolu'nun en eski yerleşim yerlerinden birisi olan tarihi Erciş şehri, bugünkü yerleşim yerinin 10 km. batısındaki Çelebibağı Mahallesi'nin 1,5 km. kadar güneydoğusunda yer alan, Erciş Kalesi ve çevresinde kurulmuştur. Urartulardan sonra sırasıyla Med, Pers, Roma ve Bizans egemenliğine giren Erciş, 640 yılında Hz. Ömer'in komutanlarından İyaz bin Ganem tarafından İslam topraklarına katılmıştı.<sup>1</sup> 1054 yılında Tuğrul Bey tarafından fethedilerek Selçuklu egemenliğine geçmiş olan Erciş, 1071 Malazgirt Savaşı öncesinde de Alparslan'ın karargâhu olmuştur.<sup>2</sup> XIII. yüzyılda İlhanlıların hâkimiyetine giren şehir, 1209 yılında Ermeniler ve Gürcülerle yapılan savaş sırasında tahrip edilmiştir.<sup>3</sup> XIV ve XV. yüzyıllarda Karakoyunlu Beyliği'nin başkentliğini yapmasıyla birlikte önemi daha da artan şehir bu dönemde özellikle Karakoyunlu-Timurlu, Eyyübi ve Safeviler arasında cereyan eden savaşların odak noktasını teşkil ettiğinden yağmalanıp tahrip edilmiştir.<sup>4</sup> Karakoyunlulardan sonra Akkoyunlu ve Safevilerin eline geçen Erciş, 1514 Çaldıran Savaşı ile Osmanlı hâkimiyetine girmiş, 1548 tarihinden itibaren de Van Beylerbeyliği'ne bağlı bir sancak merkezi olmuştur.<sup>5</sup> 1841 yılında göl sularının yükselmesiyle sular altında kala Eski Erciş'i terk eden halk bugünkü Erciş'e yerleşmiştir.<sup>6</sup> I. Dünya

<sup>1</sup> Abdüsselam Uluçam, *Ortaçağ ve Sonrasında Van Gölü Çevresi Mimarlığı -2- Bitlis*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınlar, Ankara, 2002, s. 4.

<sup>2</sup> Uluçam, 4.

<sup>3</sup>Besim Darkot, "Erciş" maddesi, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. IV, TDV Yayınları, 2003, Ankara, 1988, s. 286.

<sup>4</sup> Faruk Sümer, *Kara Koyunlular (Başlangıçtan Cihan-Şah'a Kadar)*, Cilt: 1, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1992, s. 50-51; Aydın Talay, *Bizim Eller Van*, Van Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, Van, 2017, s. 39-43; Uluçam, s. 4; Hasan Geyikoğlu, "Kara-Koyunlular'ın Van Gölü Çevresindeki Faaliyetleri ve Günümüze Ulaşabilen Kültürel Mirasları", *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, S. 38, Erzurum, 2008, s. 207-226.

<sup>5</sup> Selahattin Koşar, "Dünden Bugüne Erciş", *Erciş*, 2008, 79-83; Talay, 43-46; Uluçam, s. 5.

<sup>6</sup> Metin Tuncel, "Göl Sularındaki Seviye Değişiklikleri Nedeniyle Erciş'in Yer Değiştirmesi", *VI. Uluslararası Van Gölü Havzası Sempozyumu*, Erciş Belediyesi Kültür Yayınları, İstanbul 2011, s. 374-375; Metin Tuncel, "Türkiye'de Doğal Olaylar Sonucunda Yer Değiştiren Kentler", *Yerbilimleri Dergisi*, Sayı: 1-2, 1981, s. 115-124; Orhan Deniz-Mehmet Zeydin Yıldız, "Kapalı Havza Göllerinde

Savaşı sırasında 10 Mayıs 1915'te Rus kuvvetleri tarafından işgal edilen Erciş, 1917 yılında Rusların ardından çekilen Ermeni çeteleri tarafından tahrip edilmiş ve 16 Nisan 1918'de işgalden kurtulmuştur.<sup>7</sup>

Günümüzde Van ilinin giderek büyüyen bir ilçesi olmasının yanı sıra sahip olduğu zengin kültür varlıkları ile ön plana çıkan Erciş özellikle Türk İslam dönemine ait türbeleri ve içinde şahideli, sandukalı, koç-koyun biçimli mezar taşlarının bulunduğu tarihi mezarlıkları ile dikkat çekmektedir. İlçedeki tarihi mezarlıklardan birisi olan ve içinde Karakoyunlu dönemine ait 14 mezarın yer aldığı Tekler Mezarlığı gerek ilçe tarihi gerekse Karakoyunlu sanatı hakkında önemli bilgileri bünyesinde barındırmaktadır.

Erciş-Adilcevaz karayolunun 26. km'sinde ana yolun 5 km. kadar kuzeyindeki Tekler Mahallesi'nde bulunan tarihi mezarlık alanında Karakoyunlu ve geç Osmanlı dönemine ait mezarlar bulunmaktadır. Meyilli bir arazide, büyük çoğunluğu otlarla kaplanmış alanda tespit edilen 26 mezardan 14'ünün Karakoyunlu dönemine ait olduğu anlaşılmıştır (Foto. 1). Beyaz kalker taşından yapılmış mezarlar tek şahideli sandukalı, iki şahideli sandukalı, sandukalı ve koç-koyun biçimli olmak üzere dört gruba ayrılmaktadır. Üzerleri liken ve otlarla kaplanmış olan mezar taşlarının büyük bir kısmı define avcıları tarafından tahrip edilmiştir. Mezar taşları yerinde yapılan inceleme çalışmaları ile kitabeleri okunmuş, fotoğraf ve çizimler ışığında ayrıntılı olarak değerlendirilmiştir.

### **Tek Şahideli ve Sandukalı Mezarlar**

**Mezar No:** 1

**Fotoğraf-Çizim:** 2

**Sanduka Ölçüleri (cm):** 170x35

**Şahide Ölçüleri (cm):** 85x40x24

---

Seviye Değişimlerinin Kıyı Yerleşmelerine Etkisi: Van Gölü Örneği", *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C. 15, S.1, 2005, s. 15-31.

<sup>7</sup> Darkoç, s. 286; Koşar, s. 90.

**Kitabe:** Bulunmamaktadır.

### **Genel Tanım ve Kompozisyon Özellikleri**

**Şahide:** Şahidenin başlık kısmı kısa tutulmuştur. Arka ve yan yüzlerinde herhangi bir süsleme unsuru bulunmamaktadır. Ön yüzünde ise iki sıra mukarnaslı başlık ve hemen altında üst kısmı daire şeklinde sonlanan bir mihrabiye nişi bulunmaktadır.

**Sanduka:** Mezar sandukası oldukça tahrip olmuş bir vaziyettedir. Yan yüzleri zeminden 20-25 cm. kadar toprağa gömülü olan sandukanın üst yüzeyi aşındığı için süslemelerin mahiyeti anlaşılamamaktadır.

**Mezar No:** 2

**Fotoğraf-Çizim:** 3

**Sanduka Ölçüleri (cm):** 160x43x25.

**Şahide Ölçüleri (cm):** 108x44x03

**Kitabe:** Bulunmamaktadır

### **Genel Tanım ve Kompozisyon Özellikleri**

**Şahide:** Mezar şahidesi oldukça sade tutulmuş olup ön yüzünde üst kısmı daire şeklinde olan bir mihrabiye nişine yer verilmiştir.

**Sanduka:** Dikdörtgen prizmal şeklindeki sanduka oldukça tahrip olmuş, parçalara ayrılmıştır. Kalan izlerden yan yüzlerde herhangi bir süslemenin olmadığı anlaşılan sandukanın üst yüzeyinde ise sivri kemerli yüzeysel bir mihrabiye nişi bulunmaktadır.

**Mezar No:** 3

**Fotoğraf-Çizim:** 4

**Sanduka Ölçüleri (cm):** 210x40x25

**Şahide Ölçüleri (cm):** 150x38x24

**Kitabede:** Şahidenin üst kısmında:

**Okunuşu:** “(Allâhü) lâ ilâhe illâ hüve”.

**Anlamı:** “(Allah ki), O’ndan başka ilah yoktur.” yazısı yer al-

maktadır. 2/3 oranındaki alt bölümde ise ortada dikdörtgen bir çerçeve içinde saplari yelpaze şeklinde, ortasında bir çarkifelek bulunan kandil motifi yer alır. Bu motifi ise dört yönden kitabeler çevrelemektedir. Kandil motifinin hemen üst kısmındaki iki satırlık kitabede:

**Okunuşu:** “*Seyid Ali ibn Seyid bin Hüseyin*”

Sağ alt köşeden başlayarak üç yönden devam eden kitabede:

**Okunuşu:** “*Haze'l-kabr, es-said, eş-şehid, el-merhum, kasiru'l ömri, el-muhtaç, ila merhameti'llahi te'ala ve te'amele minhu müteveffa fi şehri semanin.*”

**Anlamı:** “*Bu mezar, said, şehid, merhum, kısa ömürlü, Yüce Allah'ın merhametine muhtaç, Allah ona rahmetiyle muamele etsin sekizinci ayda (Şa'ban) vefat etti.*” yazılıdır.

Kandil motifinin alt kısmındaki dört satırlık kitabede:

**Okunuşu:** “*Lillahi Tis'ûn ve Hamsine ve Semanûn Mi'etin Mağfiretullah, El-Fatiha.*”

**Anlamı:** “*Allah'ın affi üzerine olsun. 859 (Miladi 1455). El-Fatiha.*” yazılıdır.

Şahidenin arka tarafında ise üst kısmı alem şeklinde olan ve alt kısmında “*Allah*” lafzı bulunan bir kandil motifi bulunmaktadır. Kandilin alem kısmının etrafında mezar taşı yapan ustalara ait olduğunu tahmin ettiğimiz çeşitli semboller bulunurken kandil motifi ile alem motifinin arasında madalyonlar içinde, boyları birbirinden farklı iki tane hilal motifi yer almaktadır.

### Genel Tanım ve Kompozisyon Özellikleri

**Şahide:** Tek şahidenin üstten 1/3 oranında üç sıra mukarnas dizisi ile alt kısmında bir kitabesi mevcuttur. 2/3 oranındaki alt bölümde ise ortada dikdörtgen bir çerçeve içinde saplari yelpaze şeklinde, ortasında bir çarkifelek motifinin bulunduğu kandil yer alır. Bu kandilin etrafı dört yönden kitabeler ile çevrelenmiştir. Şahidenin arka tarafında ise üst kısmı alem şeklin-

de olan ve alt kısmında "Allah" lafzı bulunan bir kandil motifi bulunmaktadır. Kandilin alem kısmının etrafında mezar taşı yapan ustalara ait olduğu tahmin edilen çeşitli monogramlar yer almaktadır.

**Sanduka:** Dikdörtgen prizmal sandukası tahrip olmuş, parçalara ayrılmış bir vaziyettedir. Kalan izlerden üst yüzünde bir mihrabiye nişinin olduğu anlaşılmaktadır.

**Mezar No:** 4

**Fotoğraf-Çizim:** 5

**Sanduka Ölçüleri (cm):** 170x40x20

**Şahide Ölçüleri (cm):** 75x40x18

**Kitabe:** Oldukça tahrip olan kitabede kalan parçada:

**Okunuşu:** "Es-seyyid, eş-şehid, el-muhtaç" yazısı okunmaktadır.

#### **Genel Tanım ve Kompozisyon Özellikleri**

**Şahide:** Tek şahidesi zamanla kırılmış, kırılan üst parçası kaybolmuştur. Kalan parçanın yüzeyinde dikdörtgen bir çerçeve içinde ortasında çarkifelek bulunan bir kandil motifi ile bu süsleme kompozisyonunu dıştan çerçeveleyen bir kitabe mevcuttur.

**Sanduka:** Sanduka kısmı günümüzde oldukça tahrip olmuş durumdadır. Bir kısmı tamamen toprak altında kalan sandukanın üzerindeki kalan izlerden bir mihrabiye nişinin olduğu anlaşılmaktadır.

**Mezar No:** 5

**Fotoğraf-Çizim:** 6

**Sanduka Ölçüler (cm):** Toprak altında

**Şahide Ölçüleri (cm):** 80x38x20

**Kitabe:** Bulunmamaktadır

#### **Genel Tanım ve Kompozisyon Özellikleri**

**Şahide:** Toprağa gömülü vaziyette olan mezarın sadece şahidesi görülmektedir. Yarıdan fazlası toprak altında kalan

şahidenin arka kısmında, dilimli kemerli yüzeysel bir mihrabiye nişi içinde, alt kısmı görülmeyen ancak üst kısmından anlaşıldığı kadarıyla bir kılıç motifi bulunmaktadır.

**Sanduka:** Sandukanın tamamı toprağa gömülüdür.

**Mezar No:** 6

**Fotoğraf-Çizim:** 7

**Sanduka Ölçüleri (cm):** Toprak altında

**Şahide Ölçüleri (cm):** 110x36x20

**Kitabe:** Şahidenin başlık kısmında:

**Okunuşu:** "Allâhü lâ ilâhe illâ hüve."

**Anlamı :** "Allah ki, O'ndan başka ilah yoktur." yazılıdır.

Şahide yüzeyindeki mihrabiye nişinin orta kısmında yer alan kitabede:

**Okunuşu:** "Kenani keyna... sebatı..." yazılıdır.

Nişin etrafını ise başka bir kitabe daha dolaşmaktadır. Şahidenin sağ alt köşesinden başlayan kitabede:

**Okunuşu:** "Haze'l-kabr, es-said, eş-şehid, el-merhum, el-muhtaç, ila rahmeti'llahite'alave ğafarallahusenedu'l-mülk ..."

**Anlamı :** "Bu mezar, said, şehid, merhum, Yüce Allah'ın rahmetine muhtaç mülkün sahibi Allah rahmetiyle muamele etsin..." yazısı okunmaktadır.

### **Genel Tanım ve Kompozisyon Özellikleri**

**Şahide:** Mezarın şahidesi toprak yüzeyinde olup sandukası ise tamamen toprak altında kalmıştır. Şahide, üstte 1/3 oranında iki sıra mukarnas başlık ve başlığın üzerindeki kitabeden oluşmaktadır. Şahidenin 2/3 oranındaki gövde bölümünde ise üst kısmı daire şeklinde bir mihrabiye nişi bulunmaktadır. Bu nişin orta kısmında bir kitabe bulunmaktadır.

**Sanduka:** Tamamen toprak altında kalmıştır.

### **Çift Şahideli ve Sandukalı Mezarlar**

**Mezar No:** 7

**Fotoğraf-Çizim:** 8



**Sanduka Ölçüleri (cm):** 180x45x25

**Batı Şahide Ölçüleri (cm):** 90x46x19

**Doğu Şahide Ölçüleri (cm):** 100x40x21

**Kitabe:** Batı şahidenin arka yüzünde kandil kompozisyonunun alt tarafında bir kitabe bulunmaktadır. Ancak okunamayacak derecede tahrip olmuştur.

### **Genel Tanım ve Kompozisyon Özellikleri**

**Batı Şahide:** Üst kısmı kırılmış olan batı şahidesinin ön yüzünde kalan parçada dikdörtgen bir çerçeve içinde kabartma tekniği ile yapılmış rumi, palmet ve kıvrık dallar arasında bir kandil motifi bulunmaktadır. Bu kompozisyonu şahidenin alt kısmında halkalar oluşturacak şekilde son bulan kıvrık dal, rumi ve palmetlerin oluşturduğu bir kuşak çevrelemektedir. Arka yüzünde ise iki bant ile çevrelenen pano şeklindeki süslemenin içinde oldukça özenli bir işçilikle ortadaki kandille bütünleşecek şekilde "Allah" lafzı yer almaktadır.

**Doğu Şahide:** Doğu şahidesi tamamen sade tutulmuş olup üzerinde herhangi bir süsleme ve yazı unsuru bulunmamaktadır.

**Sanduka:** Dikdörtgen prizmal sandukanın üst yüzünde ortada sivri kemerli yüzeysel bir mihrabiye nişi ile nişin ortasında yer alan gülbezek motifi yer almaktadır.

**Mezar No:** 8

**Fotoğraf-Çizim:** 9

**Sanduka Ölçüleri (cm):** 190x030x060

**Batı Şahide Ölçüleri (cm):** 180x49x20

**Doğu Şahide Ölçüleri (cm):** 40x49x20

**Kitabe:** Batı şahidenin ön yüzünde bazı bölümleri tahrip olan kitabenin okunan bölümlerinde:

**Okunuşu:** "(Ya Cihan) el-mevtu ke'sün ve külli nasi yeşrebüha (tekesebebekum). Ali ..... el-mevtü babun ve küllin-nas".

**Anlamı:** "(Ya Cihan) ölüm bir kadehtir bütün insanlar onu içe-

cektir (bu da sizin için bir dönüşümdür). Ali ... Ölüm bir kapıdır, bütün insanlar için." yazısı yer almaktadır.

### Genel Tanım ve Kompozisyon Özellikleri

**Batı Şahide:** Batı şahidesi mezarlık alanındaki en gösterişli şahidelerden birisidir. Üç sıra mukarnas başlıklı şahidenin yan ve arka yüzlerinde herhangi bir süsleme ve yazı unsuru yoktur. Ön yüzünde ise kademeli, sivri kemerli yüzeysel bir niş içinde bir hilal ile son bulan iç içe geçmiş kıvrık dalların oluşturduğu bitkisel bir kompozisyonun içinde kandil motifi yer almaktadır. Kandilin ortasında dairevi şekillerin birbirine geçmesiyle oluşturulmuş bir süsleme bulunmaktadır. Bu kompozisyonları dıştan kitabe çevrelemektedir.

**Doğu Şahide:** Doğu tarafında üst bölümü kırılmış olan şahidenin kalan parçanın yan ve arka yüzlerinde herhangi bir süsleme ve yazı unsuru bulunmamaktadır. Şahidenin ön yüzünde ise batı yönde bulunan şahidede görüldüğü gibi kademeli kemerli yüzeysel bir niş içinde kıvrık dallar ve geçmeler içinde bir kandil motifi, bu motifin tam ortasında ise yine dairevi şekillerin birbirlerine geçmesiyle oluşturulmuş süslemeye yer verilmiştir. Bu kompozisyonları dıştan kazıma tekniği ile yazılmış kitabe çevrelemektedir. Ancak, kitabe günümüzde okunamayacak derecede tahrip olmuştur.

**Sanduka:** Prizmal sandukasının tepesi üçgen şeklindedir. Bu üçgenin iki yüzünde kitabeler yer almaktadır, ancak günümüzde oldukça tahrip olduğu için okunamayacak durumdadır. Sandukanın kuzey ve güney yüzlerinde panolar içinde sonsuzluk prensibine göre işlenmiş ortalarında altı kollu yıldızların bulunduğu örgü motifli süslemelere yer verilmiştir.

**Mezar No:** 9

**Fotoğraf-Çizim:** 10

**Sanduka Ölçüleri (cm):** 200x30x55

**Batı Şahide ölçüleri (cm):** 120x49x17

**Doğu Şahide Ölçüleri (cm):** 210x48x19

**Kitabe:** Doğu şahidesinin dış çerçevesinde kazıma tekniği ile yer alan kitabede:

**Okunuşu:** *“El-mevtü babun ve küllin-nasi dahiluhu. Ketebe ... Ali ibn-ü (İclal) el-rahmet. Kale aleyhis'selamu el-mevtuke'sün ve küllü nasi şaribuha.”*

**Anlamı:** *“Ölüm bir kapıdır, herkes ona girecektir. Ölüm bir kadedir herkes onu içecektir. Yazan İclal oğlu... Ali Rahmet.”* yazısı okunmaktadır.

### **Genel Tanım ve Kompozisyon Özellikleri**

**Batı Şahide:** Üst bölümü kırılan batı şahidesinin yan ve arka yüzlerinde herhangi bir yazı ve süsleme unsuru olmayıp ön yüzünde dikdörtgen bir niş içinde kıvrık dallar ve geçmeler şeklinde bitkisel süslemeler ile ortasında bir gülbezek bulunan kandil motifine yer verilmiştir.

**Doğu Şahide:** Bu şahide mezarlık alandaki diğer şahideler içinde yüksekliğiyle dikkat çekmektedir. Üst tarafı üç sıra mukarnas başlıklı olan şahidenin ortasında kademeli, sivri kemerli yüzeysel bir niş içinde bir hilal ile son bulan kıvrık dallar ve bu kıvrık dalların geçmeler oluşturacak şekilde yer aldığı bitkisel motifler içinde kandil motifi yer alır. Sapları dışa doğru kademeli bir şekilde genişleyen kandilin ortasında bir gülbezek motifi bulunur. Bu kompozisyonun dış tarafında kazıma tekniği ile yazılmış bir kitabeye yer verilmiştir.

**Sanduka:** Prizmal sandukanın tepesi üçgen şeklinde sonlanmaktadır. Bu üçgenin iki yan yüzeyinde yazılar yer almaktadır. Ancak bu yazılar okunamayacak derecede yıpranmıştır. Sandukanın kuzey ve güney yönlerindeki panolar içinde sonsuzluk prensibine göre işlenmiş ortalarında altı kollu yıldızların bulunduğu örgü motifli süslemelere yer verilmiştir.

**Mezar No:** 10

**Fotoğraf-Çizim:** 11

**Sanduka Ölçüleri (cm):** 190x45x520

**Batı Şahide Ölçüleri (cm):** 135x44x14

**Doğu Şahide Ölçüleri (cm):** 120x40x14

**Kitabe:** Doğu şahidenin güney yüzünde yer alan kitabe tahrip olduğu için okunamamaktadır.

#### **Genel Tanım ve Kompozisyon Özellikleri**

**Batı Şahide:** Oldukça yıpranmış olan batı şahidesinin üst kısmı üç sıra mukarnastan ibarettir. Arka ve yan yüzlerinde herhangi bir süslemenin olmadığı şahidenin ön yüzü tahrip olduğu için herhangi bir yazı ve süsleme unsuru görülmemektedir.

**Doğu Şahide:** Bu şahide de tıpkı batı şahidesi gibi oldukça tahrip olmuştur. Kalan izlerden mukarnas başlıklı olduğu anlaşılan şahidenin üst kısmının kuzey yönüne gelecek yüzünde "Allah" lafzı, güney yönüne gelecek yüzünde de okunamayacak derecede tahrip olmuş kısa bir yazı mevcuttur.

**Sanduka:** Toprağa gömülmüş vaziyette olan sanduka süsleme açısından oldukça sade olan olup üst yüzeyindeki mihrabiye nişi tek süsleme unsurudur.

**Mezar No:** 11

**Fotoğraf-Çizim:** 12

**Sanduka Ölçüleri (cm):** 150x40x20

**Batı Şahide Ölçüleri (cm):** 140x40x15

**Doğu Şahide ölçüleri (cm):** 120x37x17

**Kitabe:** Doğu şahide üzerinde yer alan kitabe oldukça tahrip olmuştur. Okunabilen kısımlarda:

**Okunuşu:** "La ilahe illa huve'l kerimu, el-hakimû."

**Anlamı:** "Kerim ve Hakim olan Allah'tan başka ilah yoktur." yazılıdır.

#### **Genel Tanım ve Kompozisyon Özellikleri**

**Batı Şahide:** Üç sıra mukarnas başlıklı batı şahidesinin orta kısmında dilimli kemerli yüzeysel bir mihrabiye nişi içinde kıvrık dallar şeklinde bitkisel bir süsleme ve alt kısmında bu dallara tutturulmuş bir kandil motifi yer almaktadır. Bu süsle-

me kompozisyonunu ise üç yönden oldukça tahrip olmuş bir kitabe çevrelemektedir. Yan yüzlerinde herhangi bir süslemenin olmadığı şahidenin arka yüzünde üst kısmı zincir motifi şeklinde olan yüzeysel bir mihrabiye nişinin içinde kılıç motifi yer almaktadır.

**Doğu Şahide:** Üç sıra mukarnas başlıklı şahidenin ön yüzünde dilimli kemerli yüzeysel bir mihrabiye nişi içinde kıvrık dallar şeklinde bitkisel bir süsleme ve alt kısmında bu dallara tutturulmuş bir kandil motifi yer almaktadır. Bu süsleme kompozisyonunu üç yönden kitabe çevrelemektedir. Ancak kitabe okunamayacak derecede tahrip olmuştur. Yan yüzlerinde herhangi bir süslemenin olmadığı şahidenin arka yüzünde ise dilimli kemerli yüzeysel bir mihrabiye nişinin içinde kandil motifi bulunmaktadır.

**Sanduka:** Mezar sandukasının büyük bir bölümü toprağa gömülü vaziyettedir. Üzeri toprakla ve otlarla örtülü sandukanın üzerinde yüzeysel bir mihrabiye nişi bulunmaktadır.

**Mezar No:** 12

**Fotoğraf-Çizim:** 13

**Sanduka Ölçüleri (cm):** 180x45x23

**Batı Şahide Ölçüleri (cm):** 140x40x15

**Doğu Şahide Ölçüleri (cm):** 120x40x14

**Kitabe:** Batı şahidenin ön yüzünün dört yönünü çevreleyen kitabe:

**Okunuşu:** “Haze'l-kabr, es-said, eş-şehid, el-merhum, el-muhtaç, ila rahmeti Rabbi Te'ala Muhammed bini Ehramed el-müteveffa senete hamsin ve i'şrine seb'e mi'etin.”

**Anlamı:** “Bu kabir, said, şehid, merhum, Yüce Allah'ın rahmetine muhtaç Ehramed oğlu Muhammed'e aittir. 725 (Miladi 1325) yılında vefat etti.” yazılıdır.

### Genel Tanım ve Kompozisyon Özellikleri

**Batı Şahide:** Oldukça yüksek tutulan batı şahidesinin arka ve yan yüzlerinde herhangi bir süsleme bulunmamaktadır. İki

sıra mukarnas başlıklı şahidenin ön yüzünde dilimli kemerli yüzeysel bir niş içinde palmet, rumi ve kıvrık dallar şeklinde süslemeler ile ortasında bir gülbezek bulunan kandil motifine yer verilmiştir. Bu süsleme kompozisyonunu ise dört taraftan kitabe çevrelemektedir.

**Doğu Şahide:** Doğu şahidesi iki sıra mukarnas başlıklıdır. Alt sıradaki mukarnas hücrelerinin içinde altı adet küçük kandil motifi bulunmaktadır. Şahidenin gövde kısmında ise tıpkı batı şahidesindeki gibi dilimli kemerli yüzeysel bir niş içinde palmet, rumi ve kıvrık dallar şeklinde süslemeler ile ortasında bir gülbezek bulunan kandil motifine yer verilmiştir. Bu süsleme kompozisyonunu dört yönden çevreleyen kitabesi oldukça tahrip olduğu için okunmayacak durumdadır

**Sanduka:** Prizmal sandukasının tepesi üçgen şeklindedir. Sandukanın toprak zeminden 20 cm. kadar dışarıda olan yan yüzlerinin 20 cm. kadarı da toprağa gömülü vaziyettedir. Tepe noktasındaki üçgenin iki yüzünde ise kitabeler yer almaktadır. Ancak kitabeler okunamayacak kadar tahrip olmuştur.

#### **Sandukalı Mezar**

**Mezar No:** 13

**Fotoğraf-Çizim:** 14

**Sanduka Ölçüleri (cm):** 85x22x45

**Kitabe:** Kitabesi bulunmamaktadır

#### **Genel Tanım ve Kompozisyon Özellikleri**

**Sanduka:** Oldukça küçük boyutlara sahip olan ve tepesi üçgen prizmal sanduka şeklindeki mezar oldukça sadedir. Doğu yüzünde bulunan çarkıfelek motifinin haricinde mezarda herhangi bir süsleme ve yazı bulunmamaktadır.

#### **Koç-Koyun Biçimli Mezar Taşları**

**Mezar No:** 14

**Fotoğraf-Çizim:** 15

**Sanduka Ölçüleri (cm):** 40x60x12

**Kitabe:** Kitabesi bulunmamaktadır.

### **Genel Tanım ve Kompozisyon Özellikleri**

Mezarlık alanından bağımsız olarak, mahalle içindeki bir evin yanında, ziyaret yerine dönüştürülen kapalı bir mekânda, bir mezar çukuru içinde tespit edilen koç-koyun biçimindeki iki mezar taşı muhtemelen bu mezarlıktan alınmış olmalıdır (Foto. 16).

Beyaz kalker taşından yapılan, ayak kısımları oyulmadan gövde ile bir bütün şeklinde olan ve bir çocuğa ait olduğu tahmin edilen kuzu şeklinde mezarın sol ve sağ tarafında oldukça plastik bir biçimde işlenmiş birer çarkıfelek motifine yer verilmiştir.

**Mezar No:** 15

**Fotoğraf-Çizim:** 17

**Sanduka Ölçüleri (cm):** 38x55x13

**Kitabe:** Kitabesi bulunmamaktadır.

### **Genel Tanım ve Kompozisyon Özellikleri**

Mezar çukuru içinde tespit edilen koç-koyun biçimindeki ikinci mezar taşı da beyaz kalker taşından yapılmıştır. Ayak kısımları oyulmadan gövde ile bir bütün şeklinde olan ve bir çocuğa ait olduğu tahmin edilen kuzu şeklindeki ikinci mezar taşının sol tarafında bir çarkıfelek motifi, üstten kademeli bir şekilde genişleyen bir mihrabiye nişi ile üstünde stilize bir kuş figürüne yer verilmiştir. Sağ tarafında ise yine bir çarkıfelek motifi ile bu motifin yanında yine üstten kademeli bir şekilde genişleyen mihrabiye nişi bulunmaktadır.

### **Değerlendirme**

Erciş ilçe merkezine 30 km. kadar uzaklıkta bulunan Tekler Mezarlığı'nda Karakoyunlu ve geç Osmanlı dönemine ait iki döneme tarihlendirebileceğimiz mezar taşları mevcuttur. Araştırma konusu olan Karakoyunlu dönemi mezar taşlarını tek şahideli, çift şahideli, sanduka türü ve koç-koyun şeklinde olmak üzere dört ana başlıkta incelemek mümkündür. Bu mezar taşlarından tek şahideli ve sanduka türü mezarlar Erciş çevresi

başta olmak üzere, Tutak, Patnos<sup>8</sup> ve Van Gölü<sup>9</sup> çevresinde sıkça karşılaştığımız mezar türleridir. Koç-koyun şeklindeki mezarlar ise başta Doğu Anadolu Bölgesi olmak üzere Nahcivan, Azerbaycan ve İran'da Karakoyunlu-Akkoyunlu dönemlerine ait mezar taşları ile benzerlik göstermektedir<sup>10</sup>. Bu alanda dikkati çeken bir diğer mezar türü ise çift şahideli olanlardır. Mezarın başucu ile ayakucunda yükselen şahideleri ile bu mezar türü, Erciş bölgesindeki Karakoyunlu döneminden kalan tekil örneklerdir.

Tek ve çift şahideli mezar taşları süsleme özellikleri bakımından incelediğinde özellikle süslemelerin şahidelerde yoğunlaştığını, sandukaların ise daha sade tutulduğu görülmektedir. Yükseklikleri 200 cm.' ye kadar çıkan şahidelerin arka ve yan yüzleri genellikle sade tutulmuş olup süslemeler sandukaya bakan iç yüzlerde yoğunlaşmıştır. Tekdüzelikten ziyade farklı uygulamalar ile zenginleşen şahidelerin bu yüzlerinde, bazı örneklerde ortada oldukça sade tutulan bir kandil motifi ya da yüzeyssel bir miharibiye nişi bulunurken bazı örneklerde de birbiri içine geçmiş oldukça plastik bir biçimde işlenen ve Ahlat mezar taşlarındaki zengin bitkisel kompozisyonları hatırlatan kıvrık dallar, rumiler ve palmet motiflerinden oluşan kompozisyonların oluşturulduğu görülmektedir. Şahidelerin birçoğunun ön yüzünde, birkaçının da arka yüzünde görülen ve İslam

<sup>8</sup> Yusuf Çetin, *Tarihi Kalıntıları ve Kültürel Değerleri ile Ağrı*, İstanbul, 2012, s. 156-175.

<sup>9</sup> Beyhan Karamağaralı, *Ahlat Mezar Taşları*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1992; Kadir Pektaş, *Bitlis Tarihi Mezarlıklar ve Mezar Taşları*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2001.

<sup>10</sup>M. Fahrettin Kırzioğlu, "Azerbaycan ve Anadolu'da Türkistan'dan Gelen Eski Milli-Gelenek: Kabırtaşı Olarak Kullanılan Koyun ve At Heykelleri", *X. Vakıf Haftası Kitabı*, Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara, 1993, s. 133-160; Abdüsselam Uluçam, *Eski Erciş-Çelebibağı Mezarlığı ve Mezar Taşları*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2000; Yunus Berki, "Ardahan-Çıldır Çevresinde Heykel Biçimli Mezar Taşlarının Türk Sanatındaki Yeri ve Önemi", *Güzel Sanatlar Fakültesi Dergisi*, S. 9, Erzurum, 2006, s. 174-186; A. Murat Aktemur, "Ağrı ve Iğdır Çevrelerindeki Koç-Koyun Heykeli Formlu Mezar Taşları", *II. Uluslararası Ağrı Dağı ve Nuhun Gemisi Sempozyumu Bildirileri Kitabı*, İstanbul, 2007, s. 568-577; Yusuf Çetin, "Patnos-Tutak Çevresinde Türbe ve Tarihi Mezarlıklar", *Atatürk Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü Dergisi*, S. 24, Erzurum, 2010, s. 23-48.



inancında Allah'ın nurunu temsil eden karanlık mezar çukurlarını aydınlatan ışık kaynağının sembolü durumundaki kandil motifleri şahidelerde küçük farklılıklarla hemen hemen aynı tarzda işlenmiştir. Kabartma olarak işlenen kandil motifleri dairesel bir gövdeye sahip olup bazılarında ağızlar ve altlıklar üçgen formunda iken bazıları zincirle yukarı doğru asılmıştır. Yanlardan ve ortadan kollarla üste bağlanan kandillerin bir kısmında gövdeler boş tutulmuş, bir kısmında ise gülbezek, içi içe yerleştirilmiş dairelerden oluşan madalyonlar ve çarkıfelek motifleri yerleştirilmiştir. Bu kandil motifleri, Van Gölü çevresindeki mezar taşları başta olmak üzere; Ağrı mezar taşlarında da karşımıza çıkan çıkmaktadır<sup>11</sup>.

Şahidelerin diğer önemli bir süsleme unsuru olan çarkıfelek motifleri, Van Gölü çevresi ve Anadolu'da birçok mezar taşında görülmektedir. Döngüsel hareketliliğiyle dikkat çeken bu motif, ikonografik olarak Türk-İslam sanatında Allah'a ulaşma ve göğe yükselmeyi sembolize etmektedir.<sup>12</sup> Figürlü süsleme konusunda tek örnek 15 numaralı koç-koyun biçimli mezar taşında yer alan stilize kuş figürüdür. Kuş İslam öncesi Türk kültüründe ikonografik olarak ölen kişinin ruhunu veya ölünün ruhunun gökyüzüne yükselmesinde ona eşlik eden, onu koruyan bir anlamı sembolize etmektedir.<sup>13</sup> İslam sonrası dönemde de kuş figürleri mezar taşlarında yaygın olarak kullanılmıştır. Anadolu'da birçok bölgedeki mezar taşlarında "Uçdu cennet bağına çün nev civanım"<sup>14</sup>, "Bu canım uçtu cennet bağına"<sup>15</sup> ifadeleri ruhun kuş olup uçtuğu ile ilgili inanışların İslam sonrası dönemde de devam ettiğini göstermektedir. Mezar taşları

<sup>11</sup> Çetin, *Tutak-Patnos*, s. 37.

<sup>12</sup> Yusuf Çetin, "Türk-İslam Bezeme Sanatında Gamalı Haç (Svastika) İle Çarkıfelek Motiflerinin Köken ve İkonografik Anlamları Üzerine Bir Değerlendirme", *Social Sciences Studies Journal*, Vol. 3, Issue 8, pp. 353-365.

<sup>13</sup> İbrahim Çeşmeli, "Kök Türklerde İkonografik Açından Kuş Figürleri", (Ed. İ. Çeşmeli), *Art-Sanat Dergisi*, İstanbul Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Yayınları, S. 4, İstanbul, 2015, s. 67-80.

<sup>14</sup> Halit Çal-Özlem Çal, *Kastamonu Atabey Gazi Camisi ve Türbesi Hazirelerindeki Mezar Taşları*, Ankara 2008, s. 44.

<sup>15</sup> Yusuf Çetin, *Sakarya'da Türk Dönemi Mimari Eserleri*, Adapazarı Büyükşehir Belediyesi Yayınları, Adapazarı, 2008, s.182.

üzerinde yer alan mihrabiyeler bu dünya ile öbür âlem arasındaki bağlantıyı sembolize etmektedir. Bu mezar taşında görülen mihrabiye'nin üst köşesinde mihrabiye'ye yönelmiş olan kuş figürü de ölen kişinin ruhunun öteki âleme göçtüğünü sembolize etmek amacıyla kullanılmış olmalıdır. *Şahidelerin* üzerinde yer alan kılıç veya hançer motifi karşımıza çıkan bir diğer motiftir. Türk-İslam sanatında ikonografik olarak güç, hâkimiyet, cesaret, yiğitlik, ihtiyat ve yok etmenin sembolü olan bu motif, aynı zamanda savaşta şehit olan kişilerin mezar taşlarına da işlenmiştir.<sup>16</sup>

Dikdörtgen bir çerçeve içinde ya da kademeli, sivri kemerli yüzeysel bir niş içinde yer alan bu süslemelerin hemen üst kısmında mukarnaslı geçişler ile başlık oluşturulmuştur. Bazı örneklerde üç veya dört sıra halinde görülen mukarnasların oldukça plastik bir biçimde işlendiği, 12 numaralı mezarda ise alt sıradaki mukarnasların içine ayrıca Allah'ın nurunu temsil eden birer kandil motifi yerleştirilerek zenginleştirildiği görülmektedir. Şahidelere göre daha uzun tutulan ve en uzununu 210 cm. olan dikdörtgen prizmal şeklindeki sandukalar daha sadedir. Günümüzde oldukça yıpranmış olan bu sandukaların 8 ve 9 numaralı mezarlar haricinde yan yüzlerinde herhangi bir süsleme unsuru olmayıp üst yüzlerinde yuvarlak veya sivri kemerli yüzeysel mihrabiye nişi ve bu nişin ortasında bir rozet veya gülbezek motifi yerleştirilmiştir. Mezarlık alanında özellikle 8 ve 9 numaralı mezarlar sandukaları ile diğer mezarlardan ayrılmaktadır. Tepesi üçgen şeklinde olan prizmal sandukaların yan yüzlerinde son derce zengin geometrik ve örgü motifli süslemeler dikkat çekmektedir. Bu sanduka süslemelerinin benzerleri Ağrı-Tutak Ocakbaşı Köyü mezarlığında<sup>17</sup> ve Van Gölü Havzası'nda<sup>18</sup> yer alan diğer mezarlıklarında da görmek mümkündür.

<sup>16</sup> Yaşar Çoruhlu, "Orta Asya'dan Anadolu'ya Lahit veya Taş Sandukalarda Görülen Hançer-Bıçak Tasvirlerinin Sembolizmi", *I. Eyüp Sultan Sempozyumu Tebliğler*, Eyüp Belediyesi Kültür Yayınları, İstanbul, 1997, s. 65.

<sup>17</sup> Çetin, *Tutak-Patnos*, s. 33.

<sup>18</sup> Karamağaralı; Pektaş.

Mezar taşlarındaki bir diğer önemli unsur ise üzerlerindeki kitabelerdir. Çoğunlukla şahidelerin sandukaya bakan iç yüzlerinde yer alan kitabeler, bazı örneklerde sandukanın üst yüzlerinde veya şahidenin yan yüzlerinde görülmektedir. Kabartma ya da kazıma tekniğiyle oluşturulan kitabelerin birçoğu okunamayacak derecede yıpranmıştır. Okunabilen örneklerdeki kitabe metinlerinde kabirde meftun bulunan kişi ve ölüm tarihi ile ilgili bilgiler yer alırken Kur'an'dan ayetler, ölüm ile ilgili kısa beyitlere de yer verilmiştir.

### Sonuç

Yüz yılı aşkın bir süre tarih sahnesinde yer alan Karakoyunlu Devleti'nin başkentliğini yapan Erciş ve çevresinde karışımıza çıkan Karakoyunlu dönemi kültür varlıklarının önemli bir bölümünü tarihi mezarlıklar ve mezar taşları oluşturmaktadır. Kendilerinden önce bölgeye hâkim olan Selçuklu sanatı geleneklerini sürdüren Karakoyunluların Erciş Tekler Mahallesi Mezarlığı'nda bulunan mezar taşlarında da aynı etki görülmektedir. Van Gölü havzasındaki mezar türlerinin önemli örneklerinin bulunduğu Tekler Mezarlığı, yakınlarındaki Orta Çağ Türk-İslam dönemi mezarlıklarının bulunduğu Çelebibağı ve Ahlat mezar taşları ile karşılaştırıldığında form ve süsleme özellikleri bakımından Çelebibağı mezar taşları ile benzer özellikler gösterdiği, ancak Ahlat mezar taşlarına göre daha yalın kaldıkları görülmektedir. Özellikle Çelebibağı da dâhil olmak üzere Erciş çevresindeki mezar taşlarından çift şahideleri ile ayrılan Tekler Mezarlığı'nın dikkat çeken bir diğer özelliği ise koç-koyun şeklindeki mezar taşlarıdır. Her ne kadar mezarlık alanı dışında bulunuyorlarsa da bu mezarlıktan götürüldüğü düşünülen 2 adet koç-koyun şeklindeki bu mezar taşları, küçük ölçülerde olup Erciş çevresinde tahrip olmadan orijinal özellikleri ile korunup günümüze kadar ulaşabilen nadir örneklerdir. Mezar taşları üzerinde yer alan kitabelerde geçen isimler ve tarih bilgileri bölge tarihinin aydınlatılması açısından da önem arz etmektedir.

Bölgedeki birçok mezarlıkta olduğu gibi Tekler Mezarlı-

ğının da en temel sorunu ilgisizlik ve bakımsızlıktır. Yükselen otlar arasında kaybolan, likenlerden çok ciddi bir şekilde etkilenen ve yer yer define avcıları tarafından tahrip edilen mezarlık alanın acilen korumaya alınması ve alanda restorasyon çalışmalarının yapılarak bu ata yadigarı kültürel mirasın gelecek nesillere ulaştırılması önem arz etmektedir.

### Kaynaklar

- Aktemur, A. Murat, "Ağrı ve Iğdır Çevrelerindeki Koç-Koyun Heykeli Formlu Mezar Taşları", *II. Uluslararası Ağrı Dağı ve Nuhun Gemisi Sempozyumu Bildirileri Kitabı*, İstanbul, 2007, s. 568-577.
- Berкли, Yunus. "Ardahan-Çıldır Çevresinde Heykel Biçimli Mezar Taşlarının Türk Sanatındaki Yeri ve Önemi", *Güzel Sanatlar Fakültesi Dergisi*, S. 9, Erzurum, 2006, s. 174-186
- Çeşmeli, İbrahim, "Kök Türklerde İkonografik Açısından Kuş Figürleri", (Ed. İ. Çeşmeli), *Art-Sanat Dergisi*, İstanbul Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Yayınları, S. 4, İstanbul, 2015, s. 67-80.
- Çal, Halit-Çal, Özlem, *Kastamonu Atabey Gazi Camisi ve Türbesi Hazirelerindeki Mezar Taşları*, Ankara, 2008.
- Çetin, Yusuf, *Sakarya'da Türk Dönemi Mimari Eserleri*, Adapazarı Büyükşehir Belediyesi Yayınları, Adapazarı, 2008.
- Çetin, Yusuf "Patnos-Tutak Çevre-sinde Türbe ve Tarihi Mezarlıklar", *Atatürk Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü Dergisi*, S. 24, Erzurum, 2010, s. 23-48.
- Çetin, Yusuf, *Tarihi Kalıntıları ve Kültürel Değerleri ile Ağrı*, İstanbul, 2012.
- Çetin, Yusuf, "Türk-İslam Bezeme Sanatında Gamalı Haç (Svastika) İle Çarkıfelek Motiflerinin Köken ve İkonografik Anlamları Üzerine Bir Değerlendirme", *Social Sciences Studies Journal*, Vol. 3, Issue 8, pp, 2017, s. 353-365.
- Çoruhlu, Yaşar, "Orta Asya'dan Anadolu'ya Lahit veya Taş Sandukalarda Görülen Hançer-Bıçak Tasvirlerinin Sembolizmi", *I. Eyüp Sultan Sempozyumu*, Eyüp Belediyesi Kültür Yayınları, İstanbul 1997, s. 60-70.

- Darkot, Besim, "Erciş" mad., *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (TDV Yayınları), Cilt IV, Ankara, 1988, s. 286.
- Deniz, Orhan; Yıldız, Mehmet Zeydin, "Maarif Salnamelerine Göre, 19. Yüzyıl Sonunda Van'da Eğitim ve Kültürel Hayat", *Doğu Coğrafya Dergisi*, C. 13, S. 35, 2016, s. 197-208.
- Geyikoğlu, Hasan, "Kara-Koyunlular'ın Van Gölü Çevresindeki Faaliyetleri ve Günümüze Ulaşabilen Kültürel Mirasları", *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, S. 38, Erzurum, 2008, s. 123-141.
- Karamağaralı, Beyhan, *Ahlat Mezar Taşları*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1992.
- Kırzioğlu, M. Fahrettin, "Azerbaycan ve Anadolu'da Türkistan'dan Gelen Eski Milli-Gelenek: Kabirtaşı Olarak Kullanılan Koyun ve At Heykelleri", *X. Vakıf Haftası Kitabı*, Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara, 1993, s. 133-160.
- Pektaş, Kadir, *Bitlis Tarihi Mezarlıklar ve Mezar Taşları*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2001.
- Sümer, Faruk, *Kara Koyunlular (Başlangıçtan Cihan-Şah'a Kadar)*, Cilt 1, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1992.
- Tuncel, Metin, "Türkiye'de Doğal Olaylar Sonucunda Yer Değiştiren Kentler", *Yerbilimleri Dergisi*, Sayı: 1-2, 1981, s. 115-124
- Tuncel, Metin, "Göl Sularındaki Seviye Değişiklikleri Nedeniyle Erciş'in Yer Değiştirmesi", *VI. Uluslararası Van Gölü Havzası Sempozyumu*, Erciş Belediyesi Kültür Yayınları, İstanbul 2011, s. 374-375.
- Uluçam, Abdüsselam, *Eski Erciş-Çelebibağı Mezarlığı ve Mezar Taşları*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2000.
- Uluçam, Abdüsselam, *Ortaçağ ve Sonrasında Van Gölü Çevresi Mimarlığı -2- Bitlis*, Ankara, 2002.

**Fotoğraflar**

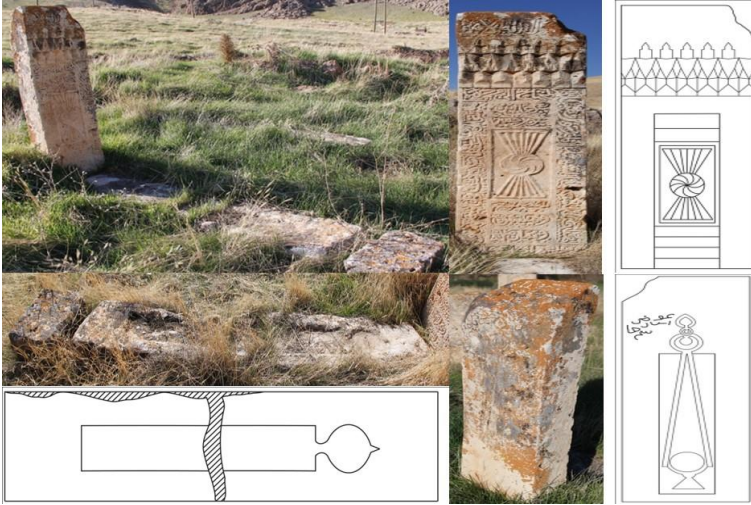
Fotoğraf 1. Erciş-Tekler Mahallesi Mezarlığı genel görünüm



Fotoğraf-Çizim 2. 1 No'lu mezar



Fotoğraf-Çizim 3. 2 No'lu mezar



Fotoğraf-Çizim 4. 3 No'lu mezar



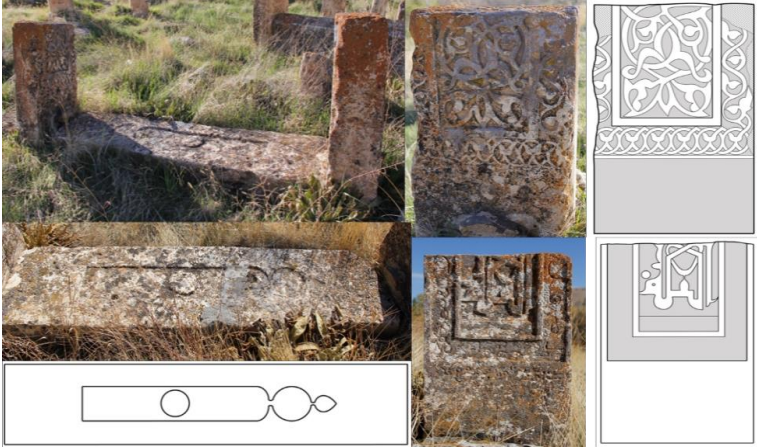
Fotoğraf-Çizim 5. 4 No'lu mezar



Fotoğraf-Çizim 6. 5 No'lu mezar



Fotoğraf-Çizim 7. 6 No'lu mezar

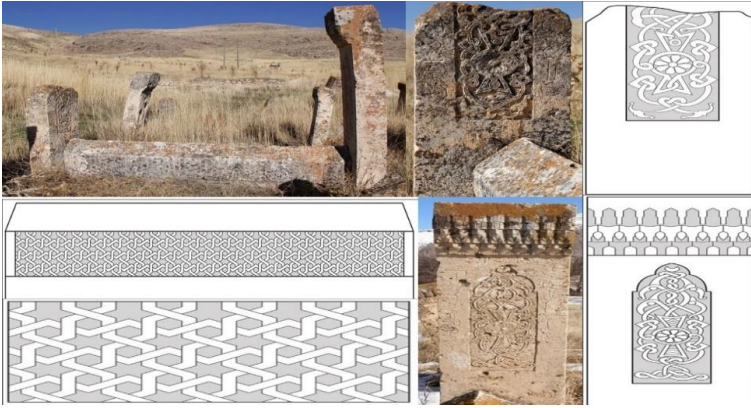


Fotoğraf-Çizim 8. 7 No'lu mezar





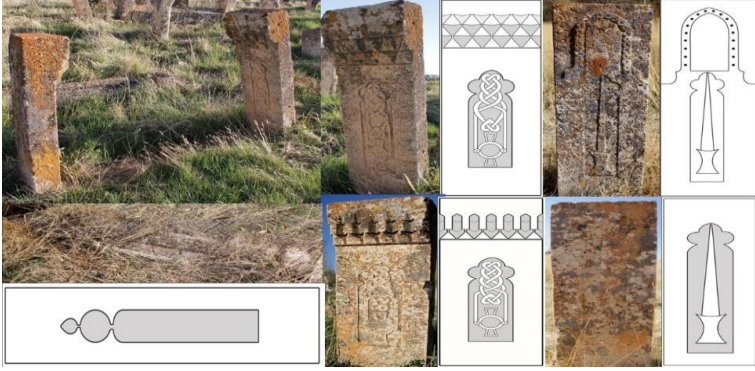
Fotoğraf-Çizim 9. 8 No'lu mezar



Fotoğraf-Çizim 10. 9 No'lu mezar



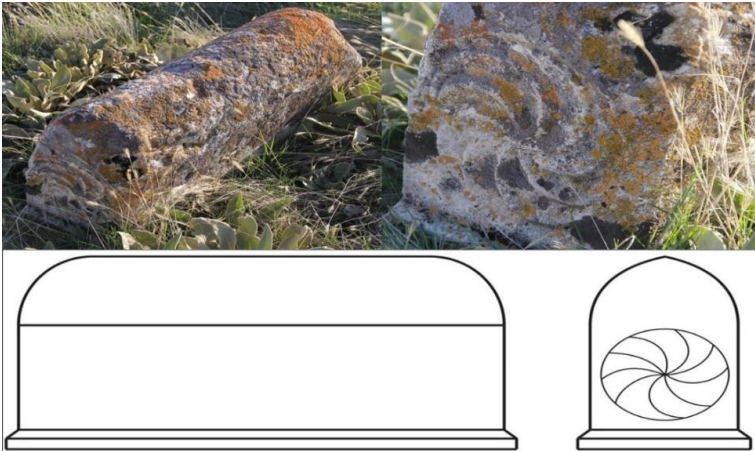
Fotoğraf 11. 10 No'lu mezar



Fotoğraf-Çizim 12. 11 No'lu mezar



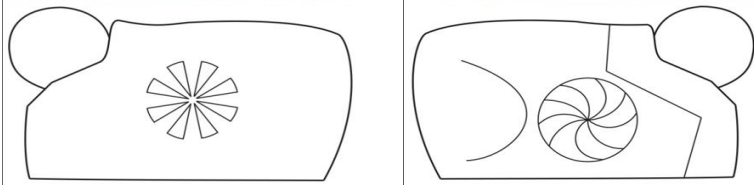
Fotoğraf-Çizim 13. 12 No'lu mezar



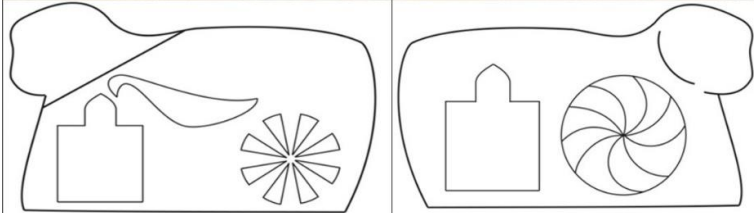
Fotoğraf-Çizim 14. 13 No'lu mezar



Fotoğraf 15. Mezarlık dışında bulunmuş, mezarlıktan götürülen koç-koyun biçimli mezar taşları



Fotoğraf-Çizim 16. 14 No'lu mezar taşı



Fotoğraf-Çizim 17. 15 No'lu mezar taşı

